

CZU: 811.111-255.4:821.135.1:398

DIFICULTĂȚI DE TRADUCERE A TERMENILOR DIN FOLCLORUL ROMÂNESC ÎN LIMBA ENGLEZĂ

Nadejda ȘELARU

Universitatea de Stat din Moldova

Limba este parte integrantă a culturii, iar unii lingviști afirmă că ea este un fapt de cultură. Scriitorul este un mesager al unui anumit context și timp istoric, așa cum traducătorul este un mesager al unui alt context și timp istoric. Traducerea este un proces care vizează limba, dar și cultura, deoarece sunt entități inseparabile.

Traducătorul trebuie să cunoască limba și cultura textului-sursă, precum și limba și cultura textului-țintă. Pentru a traduce elementele culturale românești, adaptarea pare să fie cea mai potrivită strategie folosită de traducător. În situațiile în care nu există un echivalent în limba și cultura-țintă, traducătorul redă sensul folosind alte mijloace lexicale sau alegând între traducerea literală și traducerea liberă.

Cuvinte-cheie: echivalență, non-echivalență, tehnici de traducere, pragmatică, folclor, limba-țintă, expresii idiomatice.

DIFFICULTIES IN TRANSLATING ROMANIAN FOLK TERMS INTO ENGLISH

Language is an integral part of culture, and some linguists state that it is a fact of culture. The writer is a messenger of a particular context and historical time, as the translator is a messenger of another context and historical time. Translation is a process that involves both language and culture as they are inseparable entities.

The translator should know the language and culture of the source text, as well as the language and culture of the target text. In order to translate the Romanian cultural elements, the adaptation seems to be the most appropriate strategy used by the translator. In situations where there is no equivalent in target language and culture, the translator renders the meaning by other lexical means or choosing between literal translation and free translation.

Keywords: equivalence, non-equivalence, translation techniques, pragmatics, folklore, target language, idiomatic expressions.

Fiecare cultură și națiune are particularitățile sale, fiind caracterizată prin cuvinte specifice din limba populară reprezentând obiecte, concepte, oameni, locuri, astfel oferind un colorit istoric și local. Aceste cuvinte nu pot fi traduse în alte limbi și, ca rezultat, apare o problemă în ce privește înțelegerea și transmiterea mesajului în alte limbi.

A traduce opere scrise într-o limbă populară este destul de greu pentru traducători. Pe lângă problemele lexicale, precum ar fi cuvintele legate de viața rurală, biserică, se întâlnesc și probleme gramaticale și culturale.

Înțelegând că limba română este bogată în regionalisme, traducerea operelor din folclorul românesc devine o provocare pentru traducătorii interesați de basmele, peripețiile, ispravele românești.

Traducerea mai poate fi definită ca un act de comunicare interculturală sau, mai mult, ca un act comunicativ intercultural de transformare, deoarece prin ea se săvârșește acțiunea de convertire a informațiilor, a sentimentelor, a valorilor sau a ideologiilor de la o limbă la alta.

Este bine cunoscut că atât limbile, cât și traducerile sunt diferite; astfel, manifestările vor fi de asemenea diferite. Atât traducerea perfectă, cât și traducătorul perfect rămân două idealuri greu de atins.

Spre deosebire de perioada în care lingviștii considerau transferul lingvistic cel mai relevant, Nabokov, Jakobson, Nida și alții conștientizează existența diferențelor culturale în traducere și încearcă să le identifice și să le rezolve sugerând o varietate de tehnici și strategii, precum împrumutul, transpunerea, modularea, echivalența, adaptarea.

Ca o metodă de lucru în traducerea elementelor culturale se folosește parafrazarea explicativă, dar atunci când contextul nu permite, se păstrează termenul original și se explică sensul printr-o notă de subsol.

Pentru a traduce elementele culturale, care este obiectivul principal al acestui articol, adaptarea pare să fie cea mai potrivită strategie folosită de traducător.

În situațiile în care nu există un echivalent în limba și cultura-țintă, traducătorul redă sensul folosind alte mijloace lexicale sau alegând între traducerea literală și traducerea liberă.

Tradiția creștină nu putea fi mai bine surprinsă decât de autorul *Amintirilor din Copilărie*. Am selectat câțiva termeni pe care i-am considerat cei mai relevanți. Pentru cuvântul „colaci” Ana Cartianu și R.C. Johnston oferă

echivalentul „*cakes*” [1, p.8]. În dicționarul său de termeni religioși și credințe populare, Stoian descrie acest cuvânt ca pe: *un fel de pâine, de obicei rotundă ca o cunună și uneori împletit din două sau mai multe suluri de cocă, făcut nu pentru mâncarea zilnică obișnuită, ci pentru împărțit altora la anumite solemnități religioase.*

Din punctul de vedere al lui Levițchi, sensul acestui cuvânt poate fi redat cel mai bine prin explicația „*kind of fancy bread, knot-shaped bread*”. Aceasta pare a fi cea mai bună opțiune, deoarece surprinde realitatea tradițiilor românești. Opțiunea noastră este „*round-shaped bread decorated with strips of twisted dough used for funerals*” sau, în alte contexte, am putea crea o nouă sintagmă, precum „*special cakes or religious cakes*”.

Alte cuvinte care au necesitat mult efort în traducere au fost „*hora*” și „*dor*” datorită prezenței lor în realitatea locală. Considerăm că traducătorii Ana Cartianu și R.C. Johnston nu au reușit să transmită prin echivalentul „*dance*” puterea semantică a cuvântului din original și specificul pur românesc [1, p.176].

S-a considerat că cel mai bun echivalent ar fi „*folk dance*”, deoarece se integrează cel mai bine în contextul lingvistic. În dicționarele bilingve acest cuvânt este tradus ca „*Romanian circle dance*” sau este păstrat cuvântul din original. Lingviștii au susținut că aceste elemente culturale ar trebui să-și păstreze forma din limba-sursă datorită forței lor sugestive. În unele cazuri, ele sunt păstrate pentru ca cititorul să se familiarizeze cu ele.

În limba și cultura română, cuvântul „*dor*” s-a format din îmbinarea a două sentimente: „*suferință și dorință*”. Oricare ar fi echivalentul în limba-țintă, nu este posibil să se transmită emoția adevărată pe care acest cuvânt o prezintă. Dicționarele oferă o mulțime de echivalenți: „*longing, long to see, yearning (for/after), hanker (after/for), melancholy, grief, sorrow, craving, desire, want, wish, urge, hunger, thirst, appetite, lust, ache (for), miss, pine (for)*”.

Mihail Bogdan, traducătorul romanului *Adam și Eva* de Liviu Rebreanu, a redat sensul cuvântului „*dor*” printr-un echivalent aproximativ „*yearning*”, iar expresia „*a-i fi dor*” a fost tradusă ca „*yearning for*” [2, p.8]. Considerăm că „*long to see*” sau „*long for*” surprinde atât sensul, cât și emoția acestei expresii.

Cuvântul „*dor*” apare destul de frecvent și în expresiile idiomatice, precum „*dorul lelii*” (fără rost, la întâmplare) – „*half-heartedly*”, „*dor de ducă*” – „*wanderlust*”, „*ard de dor să-l văd*” – „*I long/burn to see him*”, „*a duce dorul după*” – „*to grieve/pine after*”, „*a-i fi dor de casă/țară*” – „*to be homesick*”.

Considerăm că studiul și traducerea elementelor culturale sunt necesare, deoarece ele pot valorifica expresivitatea limbii care va fi tradusă și, implicit, obiceiurile și tradițiile aceluiași popor.

Tradițiile și obiceiurile unui popor, ca și totalitatea faptelor de cultură populară, transmise prin cuvânt și practici, sunt cuprinse sub umbrela termenului „*folklor*”. Adică, cultura populară poate făuri identitatea unui popor.

Basmul românesc este o expresie vie a limbii populare și surprinde atât valorile morale și spirituale ale poporului român, cât și comuniunea strânsă a omului cu natura. O trăsătură importantă a basmului românesc este calitatea umană a eroilor întruchipată în eroi ca Muma Pădurii, Sfânta Duminică, Prâslea cel Voinic, Făt-Frumos, Ileana Cosânzeana și în creaturi fabuloase. Conform modelului cultural al lui Hofstede, eroii reprezintă părți integrante ale mitului.

Din această perspectivă, fenomenul de intraductibilitate poate apărea în mintea traducătorului. Chiar dacă vor fi întotdeauna experiențe unice pentru a reuși să transfere ideile dincolo de limitele culturale și lingvistice, traducătorii ca Hatim and Munday consideră că „*traducerea este mereu posibilă, iar spațiile lacunare dintre culturi pot fi surmontate*”. Susținem acest punct de vedere, deoarece traducătorul ar trebui să încerce să realizeze o traducere satisfăcătoare.

În cultura română, însemnarea cu „*Sfânta Cruce*” reprezintă atât o mărturisire a credinței, cât și un ritual. Crucea mai reprezintă misterul credinței creștine, dar, în același timp, ea este și simbolul identității de creștin.

Cuvintele „*hram*” și „*praznic*” sunt la fel de relevante pentru cercetarea traducătorilor. „*Hram*” este un termen religios și poate fi descris, în opinia traducătorilor Ana Cartianu și R.C. Johnston, ca „*patronal festival*”. Conform acestor traducători, sensul cuvântului „*hram*” poate fi redat în limba engleză și prin „*religious festival*”.

Cuvântul „*praznic*” reprezintă: zi de sărbătoare religioasă, celebrare a unui eveniment religios sau o comemorare a unui sfânt. Suntem de acord cu „*feasting*” care reprezintă varianta traducătorilor Ana Cartianu și R.C. Johnston.

Alt exemplu considerat relevant este cuvântul „*colivă*”. Aceasta înseamnă: grâu fiert amestecat cu zahăr sau miere și cu nuci pisate, ornate cu bomboane, care se împarte la înmormântări sau la parastase după ce este slujită de preot”.

Levițchi a propus pentru „*colivă*” varianta de „*boiled wheat distributed at funerals in memory of the deceased*” [3, p.52]. Dicționarele bilingve nu surprind realitatea și esența acestui cuvânt, astfel echivalentul

furnizat de ele este mai mult o aproximare: „*funeral wheat porridge*”. Ana Cartianu și R.C. Johnston traduc „*colivă*” prin „*corn-meal cake*”. Dar o altă variantă ar putea să păstreze termenul din limba română și să se explice sensul prin „*dish of boiled wheat, honey and walnuts that Romanians make for funerals and shared among the mourners*”, care ar putea fi introdusă într-o notă de subsol.

Basmul *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, scris de Petre Ispirescu și tradus de Ana Cartianu, este plin de expresii populare [4, p.58]. Zicala „*la soare te puteai uita, dar la dânsul ba*” Ana Cartianu a tradus-o prin explicare „*You could have looked into the sun, but the castle was even more blinding to the eyes*”.

Un alt exemplu este cuvântul „*suman*”, care nu are echivalent în limba engleză. Acesta a fost tradus prin explicare: „*Romanian thick long woollen coat*”, care cel mai bine s-ar integra într-o notă de subsol. Ar trebui adăugat faptul că între versiunea cuvintelor românești și cea oferită de dicționare sunt diferențe mari. De exemplu, echivalentul „*skirt*” nu surprinde toată realitatea acestui cuvânt.

În cultura română, cuvântul „*poale*” mai apare în numeroase expresii idiomatice, precum: „*a săruta poala (poalele) cuiva*” – „*to bow, to humble somebody's pride*”, „*la poala (poalele) cuiva*” – „*at the mercy of*”, „*a se ține de poalele mamei*” – „*to hang to one's mother's skirts/ to be tied to one's mother's apron-strings*”. Ca rezultat, situațiile de non-echivalență dintre limba și cultura-sursă și limba și cultura-țintă sunt rezultatul absenței unei structuri lingvistice corespunzătoare sau a unei realități asemănătoare. Limbajul vernacular generează cazuri de intraductibilitate datorită specificității spațiului cultural.

Echivalența lingvistică este un procedeu des întâlnit în fraziologisme, fiindcă aceasta reprezintă traducerea expresiilor idiomatice, când două limbi se referă la aceeași situație în moduri total diferite. Lucrările lui Ion Creangă abundă în frazeologisme. Unele dintre ele sunt traduse prin echivalență. De exemplu: „*... un băiat prizărit, rușinos și fricos de umbra mea*” a fost tradus prin „*a puny, timid lad, afraid of my own shadow*”. În acest exemplu expresia idiomatică *fricos de umbra mea* descrie temperamentul personajului principal. Un alt exemplu „*... apoi a pus nume scaunului Cal Bălan și l-a lăsat la școală*” a fost tradus prin echivalență parțială „*... then named the bench Dapple-Grey and left it behind in the school*” [1, p.6]; astfel, în varianta română avem *Alb*, iar în engleză – *suriu, cenușiu* [6, p.163].

Alt exemplu de echivalență este prezentat de „*... un drăguț biciușor – Sfântul Nicolai*” [6, p.163], care a fost tradus în engleză prin „*a dear little tawse – St. Nicholas*”. Astfel, Sfântul Nicolai este cunoscut ca un sfânt creștin și episcop grec. Trebuie de menționat că acest nume este unul universal, dar în cazul nostru Sfântul Nicolai se referă la biciușor și nu trebuie tradus ca nume propriu.

Proverbele sunt deseori întâlnite în folclorul românesc. Însă, Ion Creangă, în lucrarea sa *Amintiri din Copilărie* folosește foarte multe proverbe, care sunt traduse în engleză prin echivalență. Aducem unele exemple: „*Paza bună trece primejdia rea*” – „*Caution is the mother of safety*”; „*Vorba dulce mult aduce*” – „*A kind word will do a great deal*”; „*Tot pățitu-i priceput*” – „*Experience is the mother of wisdom*”; „*Decât codaș în oraș, mai bine-n satul tău frunțas*” – „*Better a big fish in a little pond than a small tiddler in the ocean*”.

Este foarte important să luăm în calcul circumstanțele în care proverbele vor fi folosite, selectând cea mai potrivită variantă, mai ales dacă sunt propuse mai multe variante de traducere.

Prin urmare, înainte de a începe traducerea unui basm sau oricăreia lucrare din folclorul românesc, trebuie să ne gândim dacă vom face față sau nu tuturor provocărilor, fiindcă folclorul este pentru poporul român depozitarul a tot ceea ce înseamnă tradiție, obicei și artă izvorâte din rădăcinile istoriei, cu specificul acestor meleaguri. Iar traducerea acestor creații poate să ștergă din frumusețea culturală.

Referințe:

1. CARTIANU, A. and JOHNSTON, R.C. *Memories of My Boyhood, Stories and Tales*. Bucharest: Minerva Publishing House, p.10-351.
2. BOGDAN, M. *Adam and Eve*. Bucharest: Minerva Publishing House, p.10-351.
3. LEVIȚCHI, L. *Manualul traducătorului*. București: Teora, 2000, 176 p.
4. ISPIRESCU, P. *Youth Everlasting and Life without End* / Trans. by A. Cartianu in *Romanian Folk Tales*: Bucharest: Minerva Publishing House, 1981.
5. ARNOLD, M. *Culture and Anarchy*. In: J.Storey (ed.). *Cultural Theory and Popular Culture: A Reader*. Third edition. London: Pearson Education Limited, 2003, p.6-11.
6. CREANGĂ, I. *Amintiri din Copilărie*. În: *Povești, Povestiri, Amintiri*. București: Litera International, 2002, p.161-237. ISBN 973-8358-41-8

Prezentat la 10.11.2017
în cadrul Colocviului Internațional
Traducere și Mondializare